

Velisel tuultevarjus talveteater “T

Margus Mikomägi

Mõni päev tagasi Velise poole sõites räägime libedusest ja talvest ja lumest. Mõtted on heitlikud. Nagu tee auto rataste all. Hüppavad kaugust ja kõrgust ja lähedust - volks ja volks. Ikka sada aastat tagasi ja siis jälle sada aastat edasi. Siis siia aega.

Aasta 2006 on Eesti teatri aasta. Sada aastat tagasi sündis esimene kutseline teater siin. Aastal 1905 loodi korra Velise vabariik. Sada aastat tagasi olid mõisad. Sada aastat tagasi pandi mõisad põlema. Sada aastat tagasi hakkasid tasapisi tekima ajalehed. Sada aastat tagasi sai alguse Eesti kutseline teater. Teater on. Velise vabariik oli ja elab mälestustes. Ajaleheta ei kujuta... aga see on juba teine jutt.

Mõttevolksakad

Paratamatult tekib küsimus, kas vabadus nagu kunagine vabariikki, on mälestus. Kas vabadus on mäss, hingeseisund, hetk või igavik?

Vaid sada aastat tagasi põlesid teiste seas Valgu ja Velise mõisad. Mida Eestimaal täna põlema pista, kui ei saa enam nii elada ja ei taha enam nii elada nagu elame?

Volks mõte: Mida mõtlevad me riigis külamehed?

Volks mõte: Peterburis oli alles mõni nädal tagasi meelevaldus. Vägivalla vastu protestisid tudengitest neegrid ja asiaadid. Oma rahvas, vene rahvas ei protesti. Kas on hea elada või ollakse harjunud? Kuidas meil on? Protestimisega?

Volks mõte: Ega ma midagi ometi segi ei ajanud? Äkki ei olegi see 2006. aasta jaanuari alguse see päev, kus Velise vanas koolimajas tehakse talveetenduse “Tulevarjud” esimest proovi?

Velise. Kirik, koolimaja. Kõrtsi ei ole. Kirik tegutseb. Ma ei tea muidugi, kui regulaarselt. Kooli pole juba oi kui ammu. On rahvamaja, vanas koolis. Oi kui ammu juba. Kõrtsi ei ole, sest ei ole kõrtsis käijaid. Poodi ka ei ole enam, selle sama pärast.

Volks mõte: Kui elus on küla, kui seal elab vaba vaim. Velisel elab. Kas mõne mõtte ja teise mälestused suudavad küla elus hoida? Või teeks samasuguse töö ära hoopis sajale inimesele tööd andev tehas keset külapõldu?

Velise küla, üks teiste seas talvisel Eestimaal. Kus tuule varjus teatrit teha? Velise vabariik oli siis, kui Eesti vabariiki polnud veel. Millal riik vaba on? Oli Velise siis vaba?

Volks mõte: Millal teater vabaks saab? Või ta juba on? Mis on vaba teater? Miks teater on?

Küsimused vaid.

Velise vanad ütlevad tere

Velise vana rahvamaja uks teeb sisenedes vaikselt kriiks-kriiks. Ütleb omal moel tere. Ja ma saan aru, et nüüd olen kohal, olen kodus. Mis siis, et see, kuhu tulin, on hetkel koduks päris- ja harastusnäitlejatele Raplast, Haapsalust, Viljandist, Tallinnast.

Kitsukesel laval kükitab organist Elke Unt. Seljataga harmoonium. Saali seinad on valged. See on dekoratsioon, taipan. Harmoonium on päris vana ja töökorras.

Ühes saalinurgas on sajan-

Esimeses proovis on lava näitleja jaoks kõige kindlam koht.

PEETER MÜRGI fotod

di alguse koolipink. Selline kitsas.

Silma jääb lahtilöödud süle- arvuti.

Tulevase etenduse esimene proov. Õhus on kahesugust, aga mõlemast otsast särisevat ootusärevust. Näitlejate ja lavastaja kerget pabinat, mis nüüd saab, kas ikka jõuame, aega on vähe, tööd palju... Särisev pabin ja särav ootus – selline loominguline.

Näitleja kodu on laval

Ugala teatri näitleja Arvi Mägi, tulevases etenduses

koolmeister Pauluse osatäitja on veel teel. Sõidab. Viljandist Velisele. Ja tee on teadagi libe. Kunagi tuldi siia hobusega. Kindlasti ka Viljandist.

Saalis on paigas publikule mõeldud esimene toolirida. Publik ei vaata lavale, vaid vaatab aknast välja. Ja jälle see volksti. Kas sada aastat tagasi siin akende taga tehtu oli aken Euroopasse?

Mõtted on sassis. Ja kui mõtted on sassis, on vaja neid korrastavat lavastajat. Velisel nüüd on.

Näitlejad on kummalisel kombel või harjumusest koonunenud lavaastmetele. Mis siis, et etendus neid kogu ruumi kasutama sunnib. Hiljem. Ju on lava hästi soe ja kindel koht. Kindlasti on nii esimeses proovis.

Projektijuht, metsamees Jürgen Kusmin räägib näitlejatele Velisest. Räägib, mis oli ja mis on. Peast räägib. Siis täpsustab mingeid aastaarve, pilk Sergei Seelandi Velise vabariigi raamatul.

Koolmeister Jaan-Ivan Paulus, jääb kõrva Jürgeni jutt.

Et ühel mehel sada aastat tagasi oli selline nimi – Jaan-Ivan. Täna ju kah sähvatab Ken-Martti.

Loen toolil lebava tekstiraamatu esimeselt lehelt, et etenduses on lauluõpetaja, talupoeg, koolmeister Paulus, kubjas, noorparun... Ja siis Friedebert Tuglas. Mõte stop-pab. Haa, Väike Illimar. Alles seepeale meenub, et me kuulus klassik, kirjamees istus 1905. aasta sündmustes osalemise eest Toompea vanglas. Linnamehed, talupojad, sõdurid, naised, mõisaaja õpi-

Jüri Kusmin.

“Tulevarjude” loomislugu

Sillaotsa muuseumi peremees Jüri Kusmin tegi lavastaja Jaan Urvetile tõsise pakkumise teha Velisel teatrit, mis kajastaks siin sada aastat tagasi juhtunut.

Kui lavastaja Jaan Urvet oli kolmveerand aastat lugenud ja uurinud, mis me maal ja Velisel 1905. aastal sündis, otsustas ta, et helistab projektijuhile ja teatab, et loobub. “Ma ei leidnud ühtegi niidiotsa, mis oleks mind mingilegi rajale aidanud,” kirjutab ta kavalehel. Ta oli juba otsustanud, et... Ja siis vahetult enne äraütlevat telefonikõnet see tuli. Lavastajale anti, Urvet ütles, et talle ei anta eriti sageli, kaks sõna, tuli ja vari, tulevarjud. “Tulevarjud”.

“Lugu hakkas kerima, esimene variant sündis päevaga, nüüdne on vist juba kuues-seitsmes variant.” Äraütlevast telefonikõnest sai nõustuv.

Velise rahvamaja.

Jaan Urvet: “Tulevarj

Lavastaja Jaan Urvet, ma ei saa aru, aita. Kus etendust mängitakse? Õues? Laval?

Sündmused, tegevus, on kvadrofooniline. Mängitakse siin saalis, laval, õues ja ka publiku seljataga. Etendus tuleb nagu album. Valgus on tähtis, iga lehe, pildi, vahetus on valguse muutumisega seotud. Valgus ja vari, lumi, lumevalgus, värvid, elav tuli, see kõik on ja mängib kaasa. Publik näeb fragmente ajast sada aastat tagasi. Muidugi selliselt, nagu meie neist aru saame.

Peale lavastamise oled ka etenduse teksti, loo autor?

Jah, olen loos kasutanud Mihkel Aitsami kirjutatud ajaloolisi mälestusi. Sergei Seelandi kirjutatud dokumente, salvestusi. Kõik, mis tekstis kirjas, pole pärit vaid

Velisel sündinust. On ka teiste mõisate lugusid. See on ikkagi koondpilt.

Enamik viimastel aastatel Raplamaal tehtud suuremate teatritegemistest on seotud sinu nimega.

(Meenub “Mahtra sõja” etendus Juurus ja kahjuks juba manalamees, lavastaja Aare Laanemets. Etenduse kunstniku tiigile ujuma pandud plastist luik. Siiri Sisask. Muidugi Peeter Volkonski geniaalsed laulutekstid. Meenub Üllar Saaremäe Jüri Rumm ratsutamas Lelle kandis. Ja prohveti kuulutamised selles etenduses. Meenuvad Harala elulood Rapla kirikus. Taas märkan, et teatrist jääb mälestus vaid.)

Olen varem olnud rohkem produtsendi rollis. Poolteist aastat tagasi pakkus Jüri Kusmin mulle, et siin Velisel midagi lavastaks. See on Rap-